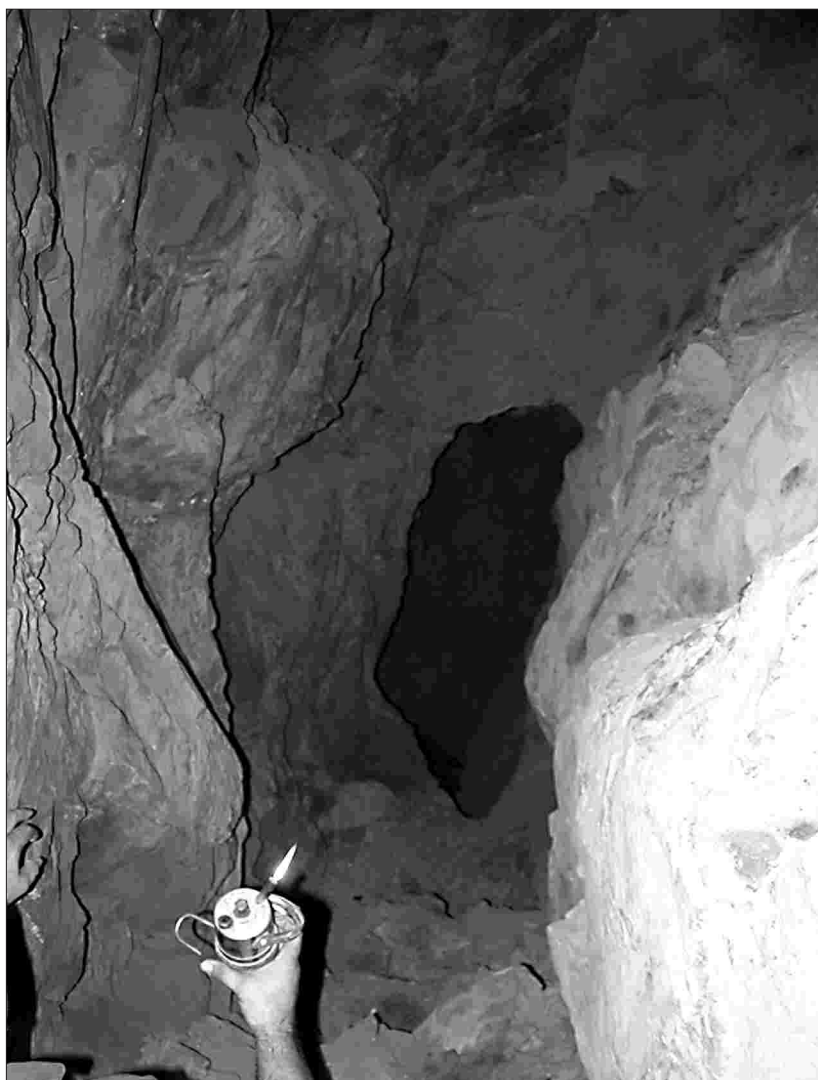

CROSSERS: ELS MINERS PRIORATINS DELS SEGLES XIV I XV

Graons d'entrada al cros del Paraigüero, al terme de Bellmunt. Mostren la dificultat d'accés a un cros que no es pot datar però que per les dimensions és equiparable als d'època medieval

[TEXT] Montserrat Flores Juanpere
[FOTOGRAFIES] Montserrat Flores i
Salvador Palomar

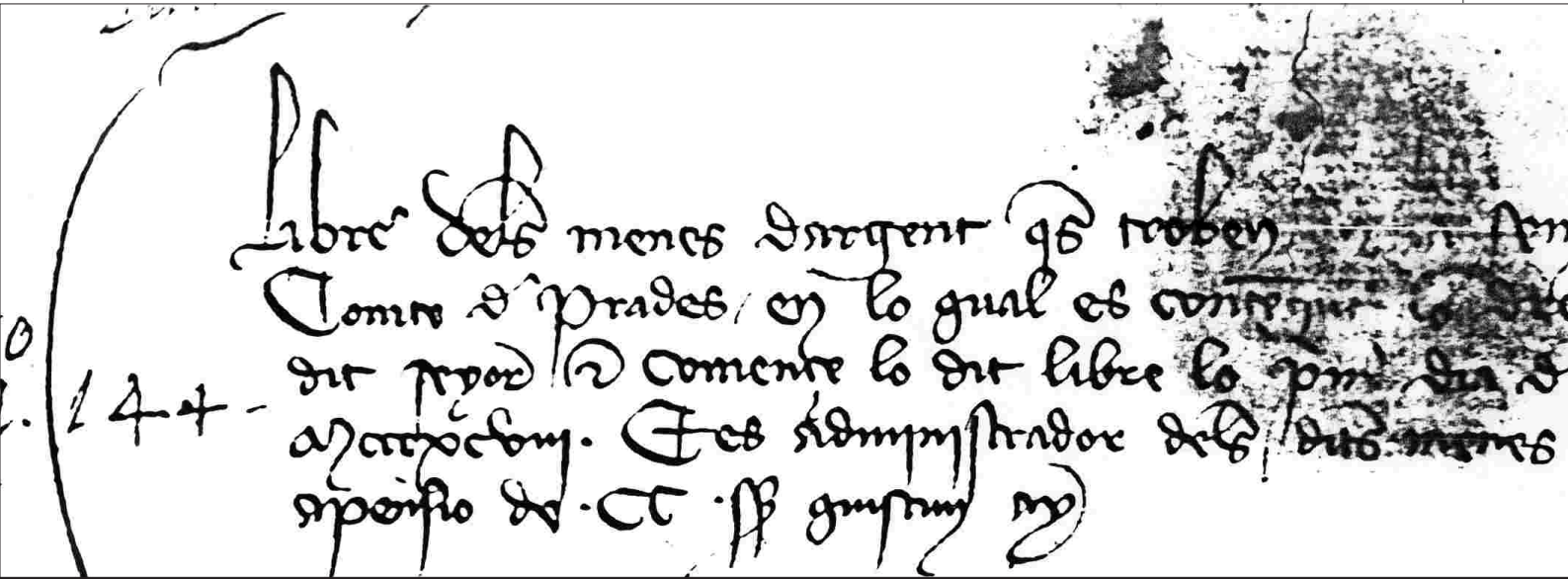
En diferents moments de la història, al Priorat s'hi han realitzat explotacions intensi-

ves dels recursos minerals. Un d'aquests períodes va tenir lloc entre els segles XIV i XV, quan els primers comtes de Prades van impulsar la recerca i extracció de plata i de plom.

En aquest article centrarem l'atenció en la feina dels miners que van treballar durant aquest període en l'explotació de la plata. Si voleu saber com funcionava tot el sistema d'explotació minera al comtat de Prades entre els segles XIV i XV, en trobareu una explicació sintètica a l'article "Les mines de Bellmunt al segle XIV", publicat per la revista *Cros Ric*, de Bellmunt, l'any 2003. La font a partir de la qual hem estudiat tot aquest sistema i, també, els aspectes concrets que comentem aquí és la documentació generada pels comtes de Prades, de la qual se'n conserva una còpia microfilmada a l'Arxiu Comarcal del Priorat.

Els crossers, treballadors de les mines

En època medieval, cadascuna de les explotacions mineres rebia el nom de cros, i les persones que hi treballaven el de crossers. A diferència del que succeïa en les explotacions mineres dels segles XIX-XX, els miners no eren contractats per una gran empresa a canvi d'un sou, sinó que treballaven pel seu compte i rebien, com a compensació per la seva feina, una part del mineral obtingut. Per entendre aquest sistema de funcionament, cal saber que l'explotació de les mines era un privilegi reservat al comte, el qual fixava les condicions per a atorgar, mantenir i revocar les concessions als crossers que volien treballar-les.

Fragment de la primera pàgina del "Llibre de les menes d'argent del comtat de Prades" (1348). Arxiu Medinaceli, Fons de la senyoria del comtat de Prades. Còpia dipositada a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià de Poblet.

El comte pretenia atreure el màxim nombre possible d'emprenedors que s'aventuressin a rastrear el terreny per localitzar noves vetes de plata. Per això, l'infant Pere va promulgar l'any 1343 unes ordinations que establien que tothom qui volia podia començar a excavar un nou cros. Els crossers havien d'acomplir únicament unes mínimes condicions:

1. Podien entrar a la terra de qualsevol particular per obrir un nou cros, però no podien malmetre els arbres fruiters ni glaners.

2. A l'hora d'encetar el cros, havien de mantenir una certa distància amb els que ja existien a la zona, per tal d'evitar conflictes en cas de confluir galeries.

3. Havien de fitar el cros, és a dir, marcar amb senyals de pedra tot un cercle al voltant de la boca.

4. Havien de declarar immediatament als oficials del comte l'inici de l'excavació.

5. Havien de portar regularment el mineral que trobaven als oficials del comte, que el guardaven a la Casa de les Mines (dins del

castell de Falset) en armaris separats per a cada cros.

6. Havien de començar immediatament les feines, construint les estructures de fusta que sostenien la boca i la galeria del cros en un màxim de vuit dies.

7. Havien de fer l'excavació de manera continuada, sense abandonar el cros durant més de dos mesos. Aquest termini va anar variant segons les necessitats del sistema.

EL COMTE PRETENIA ATREURE EL MÀXIM NOMBRE POSSIBLE D'EMPRENEDORS QUE S'AVENTURESSIN A RASTREJAR EL TERRENY PER LOCALITZAR NOVES VETES DE PLATA

8. S'havien d'ajustar al sistema de cobrament que el comte estipulava.

9. S'havien de sotmetre als oficials del comte especialitzats en la supervisió i en el cobrament.

10. Havien de respectar els drets del comte i sotmetre's a la seva justícia. A canvi, se'ls prometien

un seguit de garanties personals i de treball: podien obrir lliurement nous crossos; podien agafar tanta fusta com necessitessin a canvi d'una taxa establerta; ningú els podia perjudicar causant destrosses al cros, i ningú els podia atacar pels camins mentre transportaven la plata des dels crossos fins a la Casa de les Mines.

Els guanys dels crossers

Un dels al·licients amb què el comte atreia nous crossers era un sistema de cobrament de

guanys que pretenia ser atractiu per a ells i, alhora, beneficiós per a l'economia senyorial.

El cros cobrava una quantitat en metàl·lic que no era fixa, sinó proporcional al pes del mineral que havia extret. Així, els crossers tenien molt d'interès en les explotacions i l'economia del comte en sortia beneficiada. També es tenia

Mineria

en compte, però, la puresa del mineral obtingut, perquè al comte li interessava que els crossers extraguessin tota la plata possible, tant la que tenia més qualitat com la que en tenia menys. Per això, oferien un tracte més avantatjós a les extraccions de plata de menor puresa.

Com es concretava això a la pràctica? En el moment del cobrament, l'oficial del comte obria l'armari on el crosser havia anat dipositant la seva plata i la pesava. Llavors, es feia una petita prova, l'assaig, per comprovar la seva puresa i es decidia en

quina proporció calia repartir la plata entre el senyor i el crosser. Segons les ordinacions de 1343, si la plata era molt pura, *mena gentil*, el senyor en rebia la meitat. En tots els altres casos, en rebia només la dotzena part. Més endavant, aquestes proporcions es van modificar i es va establir una gradació que anava des de pagar la meitat al comte en cas de la *mena gentil*, fins a la desena part en els casos de menor puresa.

El crosser no s'enduia el mineral que li pertocava, sinó que el comte l'hi comprava a preu de mercat.

ELS CROSSOS QUE OBRIEN EREN DE PETITES DIMENSIONS, TANT PER LA DIFICULTAT D'EXCAVAR LA TERRA AMB ELS PICS COM PELS PROBLEMES PER EVACUAR LES AIGÜES DE LES GALERIES

Com treballaven?

No coneixem gaires detalls de la feina d'aquests crossers, que podien treballar sols, acompanyats d'aprenents o bé formant companyies amb altres persones que, tot i aparèixer a la documentació, probablement només eren inversors i no treballaven a preu de cros.

Físicament, sabem que els crossos que obrien eren de petites dimensions, tant per la dificultat d'excavar la terra amb els pics com pels problemes per evacuar les aigües de les galeries (en alguns casos excepcionals es van obrir *aubellons* que canalitzaven l'aigua de diversos crossos). El paisatge que generaven, doncs, era un escampall de multitud de boques de cros en els termes de Falset (que llavors incloïa també el de Bellmunt) i, en menor mesura, a Marçà, el Molar i el Masroig.

Qui eren?

Sabem ben poca cosa de la personalitat d'aquests homes que van treballar als crossos del comte. La documentació ens ha proporcionat els noms d'una cinquantena d'aquests crossers: Arnau Cogul, Pere Grisó, Berenguer Gallart, Guerau Amat, Guillem Simó, Joan de la Seda, Pere Fiveller, Pere Bover..., alguns dels quals els trobem relacionats amb diverses explotacions. Podem pensar que no tots eren de la comarca, sinó que alguns podien venir de fora atrets per la possibilitat d'obrir un nou negoci.

També coneixem la presència, força notable, d'almenys dotze crossers vinguts de Sardenya que, probablement, van ser cridats com a experts per a millorar les tècniques d'explotació. Si voleu conèixer les relacions de les mines prioratines amb l'illa de Sardenya al segle XIV, podeu llegir l'article "Els sards de les mines de Falset al segle XIV", que va publicar la revista *Cros Ric*, de Bellmunt, l'any 2004. ■

Terrer al terme del Molar. Probablement en època medieval se'n generava un com aquests al costat de cada cros.